

การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการ*

BUDDHIST INTEGRATED STRONG COMMUNITY DEVELOPMENT

พระมหาไชยา ถาวรสุโท¹, พระครูพิศาลสารบัณฑิต² และ สมเดช นามเกต³

Phramaha Chaiya Thavarasutto¹, Phrakhruphisalsarabanthit², Somdet Namket³

¹⁻³มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹⁻³Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding author Email: p.chaiyasaenubil@gmail.com

บทคัดย่อ

การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการที่มุ่งเสริมสร้างความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยการให้ความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐกับประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วม ในการพัฒนาชุมชนของตนเพื่อให้เกิดความเจริญใน ด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมขึ้น จากสภาพในปัจจุบันของสังคมไทยปัญหาที่ชุมชนในชนบทประสบอยู่ทั่ว ๆ ไปก็คือปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ประชาชนประสบกับความยากจนมีความเป็นอยู่แร้นแค้น เนื่องจากการขาดแคลนความรู้ในการผลิตสมัยใหม่วิธีการผลิตยังอยู่ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติ การพัฒนาชุมชนจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะนำมาซึ่งความมั่นคง ความรักความสามัคคี ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติของสังคมไทย จุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการ โดยการศึกษาหลักธรรม คือ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4, และอิทธิบาท 4, สปัจริยธรรม 7 เป็นหลักธรรมที่นำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายที่ได้วางไว้โดยการกำหนดเป้าหมายของสังคมว่าจะเน้นอะไร และสุดท้ายสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นภายในชุมชน โดยมีหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาบูรณาการเพื่อพัฒนาชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาด้าน การพัฒนาตน การพัฒนาคนในชุมชน การพัฒนางาน การพัฒนาทรัพย์สิน การพัฒนาด้านเวลา และเพื่อให้ชุมชนเกิดกระบวนการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการจะทำให้เกิดการพัฒนาย่างยั่งยืน ทั้งทางโลกและทางธรรม คู่ขนาน

* Received 19 July 2023; Revised 21 July 2023; Accepted 31 August 2023

กันไป เพื่อพัฒนาชุมชนในสังคมไทยให้เข้มแข็ง เป็นไปอย่างมีกระบวนการและเกิดความยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: หลักธรรม, การพัฒนา, ชุมชนเข้มแข็ง, พุทธบูรณาการ

Abstract

Community development is a method aimed at enhancing the well-being of the people with the cooperation of government agencies and people in the community who have participated in the development of their communities to achieve prosperity in Economic, social, and cultural aspects from the current state of Thai society, the problems faced by rural communities are common. It's an economic problem. People suffer from poverty and live in extreme poverty. Due to the lack of knowledge in modern production, production methods are still under the influence of nature. Community development in a way that will lead to the growth of the unity of the nation of Thai society. The drive for education to develop a strong Buddhist community based on the consideration of the Dharma is: Iddhipada and Sappurisdhammas are the principles that lead to the development of a strong community. To achieve the policy objectives that have been set by setting social goals that will focus on what and finally, strengthening within the community with the principles of Buddhist teachings to be integrated for community development to achieve development in terms of personal development, people development in the community, work development, property development. development of time and for the community to have a strong community development process Buddhist integrated strong community development will lead to sustainable development. both secular and dharma side by side to develop communities in Thai society to be strong proceed with a process and continue to be sustainable.

Keywords: Principle, Development, Strong community, Integrat buddhist

บทนำ

การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการที่มุ่งเสริมสร้างความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยการให้ความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐกับประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วม ในการพัฒนาชุมชนของตนเพื่อให้เกิดความเจริญในทุก ๆ ด้าน เช่น ด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมขึ้น จากสภาพในปัจจุบันของสังคมไทยปัญหาที่ชุมชนในชนบทประสบอยู่ทั่ว ๆ ไปก็คือปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ประชาชนประสบกับความยากจนมีความเป็นอยู่แร้นแค้น เนื่องจากการขาดแคลนความรู้ในการผลิตสมัยใหม่วิธีการผลิตยังอยู่ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติ รวมทั้งขาดแคลนเงินทุนขาดแคลนอุปกรณ์ในการผลิตชาวนามักจะขายผลผลิตของตนเอง ให้แก่พ่อค้าคนกลางในราคาต่ำและช่องทางในการประกอบอาชีพอื่น มีจำกัดหลังจากทำนาแล้วชาวนาส่วนใหญ่จะว่างงาน การนำเอางานพัฒนาชุมชนมาใช้จะทำให้เศรษฐกิจของชาวชนบทดีขึ้น คือ ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้สูงขึ้น นำทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ ช่วยแก้ปัญหาการว่างงานส่งเสริมให้ประชาชนได้รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ลดความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจของประชาชน ทำให้ประชาชนมีฐานะทางด้านเศรษฐกิจดีขึ้นและประเทศชาติมีความมั่นคงขึ้นงานทางด้านการพัฒนาชุมชน เป็นงานที่สำคัญเพื่อการแก้ไขปัญหาด้านสังคมและมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น โดยให้ข้าราชการปัญญาชนของชาติและผู้นำท้องถิ่นลงไปทำงานในชุมชน เพื่อเป็นการลดช่องว่างระหว่างประชาชนที่อยู่ในชนบทและประชาชนที่อยู่ในชุมชนเมือง จึงนับว่างานพัฒนาชุมชนจะก่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ความสามัคคีต่อกันระหว่างคนในชาติทำให้ประชาชนในชนบทเกิดความรักในถิ่นฐานของตนเอง การพัฒนาชุมชนจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะนำมาซึ่งความมั่นคง ความรักความสามัคคี ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติของสังคมไทย

พระพุทธศาสนาเป็นที่ยอมรับว่าเป็นหลักนำทางในการพัฒนาทุกด้าน การที่จะพัฒนาประเทศให้สำเร็จผลดี บรรลุจุดหมายที่ต้องการได้อย่างแท้จริงนั้น จะพัฒนาเพียงด้านวัตถุอย่างเดียวเท่านั้นไม่เพียงพอ ประสบการณ์ในการพัฒนาตลอดเวลาวานานที่ผ่านมา ได้สอนให้เป็นที่ตระหนักได้ว่า การมุ่งพัฒนาวัตถุภายนอกอย่างเดียว นั้น แม้จะระดมทุนลงไปอย่างมากมายก็ไม่ทำให้สังคมบรรลุความมั่งคั่งรุ่งเรือง และสันติสุขที่แท้จริงได้ตามวัตถุประสงค์ แต่กลับสร้างปัญหาอย่างมากมาย เช่น 1) ปัญหาความยากจน ปรากฏว่ามีคนยากจนแร้นแค้นแผ่ขยายทั่วไป

ทั้งในเมืองและชนบท การกระจายรายได้ของประชากรไม่ดำเนินไปด้วยดี ฐานะทางเศรษฐกิจของคนกลับห่างไกลกันมากขึ้น 2) ปัญหาด้านสุขภาพ ประชากรขาดแคลนแม้กระทั่งสาธารณสุขขั้นมูลฐาน เกิดโรคระบาดที่ร้ายแรง นอกจากสุขภาพทางกายไม่ดีแล้ว สุขภาพทางจิตก็เสื่อมโทรมลง ชีวิตคนในถิ่นที่เรียกว่าเจริญมีลักษณะสับสนวุ่นวาย คนมีทุกข์ใจมากขึ้นเป็นโรคจิตโรคประสาทมากขึ้น 3) ปัญหาด้านการศึกษา ความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาก็ยังอยู่ในภาวะสัมฤทธิ์ผลได้ยาก เกิดความล้มเหลวในการจัดการศึกษาก่อให้เกิดปัญหามากมายในสังคม เช่น ปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง ความไม่ซื่อตรงเป็นต้น 4) ปัญหาทางการเมือง การพัฒนาประชาธิปไตยก้าวหน้าไปได้ไม่มากกว่าถอยหลัง 5) ปัญหาด้านจริยธรรมคุณธรรม ผู้คนไม่มีระเบียบวินัย เช่น ระเบียบวินัยในการใช้รถใช้ถนน อุบัติเหตุมีสถิติสูงอย่างน่ากลัวยิ่ง เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน จนทำให้คนส่วนมากเกิดความหวาดกลัว อาชญากรรมยังแพร่หลาย คดีปล้น ฆ่า ช่มชู้ ที่ร้ายแรง ปรากฏขึ้นบ่อย เป็นต้น 6) ปัญหาด้านวัฒนธรรม มีความเสื่อมโทรมทางด้านวัฒนธรรมมีค่านิยมที่ไม่พึงปรารถนาและไม่เอื้อต่อการพัฒนา เช่น ค่านิยมบริโภคและความนิยมฟุ้งเฟ้อแผ่กระจายทั่วไป 7) ปัญหาทางเพศและอบายมุข มีปัญหาทางเพศเพิ่มสูง มีอัตราคนถูกข่มขืนสูง อัตราการหย่าร้างสูงขึ้น อบายมุขระบาดทั่วไป ทั้งในกรุงและชนบท ประชากรฝากความหวังไว้กับการพนันในรูปแบบต่าง ๆ และหมกมุ่นจนยากที่จะแก้ไข เยาวชนมากมายทำลายอนาคตของตนเอง และก่อปัญหาแก่สังคมโดยเป็นผลสืบเนื่องจากการติดยาเสพติด และ 8) ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม มีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมทวีสูงขึ้น ป่าไม้ถูกทำลายไปมาก ฝนไม่ตกตามฤดูกาล แผ่นดินแห้งแล้ง ทำให้การเกษตรยากลำบากมากขึ้น ส่งผลต่อความยากจนเรื้อรังยิ่งขึ้นไปอีก ประสบปัญหาทางการตลาดมีการเอารัดเอาเปรียบกันมาก เกิดมลภาวะทั้งในดิน ในน้ำ และท้องฟ้า คุณภาพต่อชีวิตและสุขภาพ ของประชากรทั่วทุกคน บทเรียนจากการพัฒนาสอนให้รู้ว่า การพัฒนาจะต้องดำเนินไปอย่างรอบด้าน และอย่างทั่วถึงไม่ใช่มุ่งพัฒนาแต่เพียงด้านวัตถุอย่างเดียว (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2542)

ดังนั้นกระบวนการพัฒนาได้รับผลโดยตรงคือ “มนุษย์” จะต้องได้รับการพัฒนาเป็นอย่างดี และในการพัฒนามนุษย์นั้นส่วนสำคัญที่สุดก็คือ “จิตใจ” ดังนั้น ในยุคปัจจุบัน งานพัฒนาจึงหันมาให้ความสนใจแก่การพัฒนาจิตใจมากขึ้น การพัฒนาจิตใจนั้นรวมถึงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ตลอดจนสุขภาพจิตโดยทั่วไป ตลอดจนการพัฒนามนุษย์นั้นเป็นหน้าที่หลักของพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์มีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติมาโดยตลอด

แนวความคิดการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

1. ความหมายของชุมชน

“ชุมชน” มีนัยและความหมายที่เป็นไปตามพลวัตหรือกระแสของสังคม แต่ถ้าพิจารณาโดยละเอียด จะพบว่า นักวิชาการ นักพัฒนา หรือผู้ที่ให้ความหมายของคำว่า “ชุมชน” ล้วนต่างให้ความหมายที่สอดคล้องกับความรู้ ทักษะคติ หรือโดยมีจุดมุ่งหมายที่หวังช่วงชิงอำนาจในการนิยามความหมายของตนเพื่อผลประโยชน์ประการใดประการหนึ่ง

ความเป็นชุมชนหรือความเป็นหมู่คณะมีการเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา การจำกัดคำนิยามของคำว่า “ชุมชน” ไว้ในแนวใดแนวหนึ่งย่อมจะขาดความหลากหลายหรือความไม่เข้าใจในความเป็นชุมชนและถ้าพิจารณาโดยรวมก็จะเห็นว่า ความเป็นชุมชนนั้น เน้นเรื่องของความสัมพันธ์และการเกาะเกี่ยวกันของเพื่อนมนุษย์ในระดับต่างๆ อย่างไรก็ตาม การพยายามทำความเข้าใจแนวคิดต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ศึกษาในการที่จะเลือกความเหมาะสมและสอดคล้องกับฐานปฏิบัติการ (Practical Base) ของตน ชุมชนหรือประชาคม ได้แก่

1. กลุ่มย่อยที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกับลักษณะสังคม แต่มีขนาดเล็กกว่าและมีความสนใจร่วมที่ประสานงานในวงแคบกว่า ชุมชน หมายถึง เขตพื้นที่ระดับของความคุ้นเคยและการติดต่อระหว่างบุคคล ตลอดจนพื้นฐานความยึดเหนี่ยว เฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตัวเองที่จำกัดมากกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัดเหล่านั้นย่อมมีการสร้างสรรค์ใกล้ชิดกว่า และความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า อาจจะมีสิ่งเฉพาะบางประการที่ผูกพันเอกภาพ เช่น เชื้อชาติ ต้นกำเนิดเดิมของชาติหรือศาสนา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546)

2. ความรู้สึกและทัศนคติทั้งมวลที่ผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมเข้าเป็นกลุ่ม ชุมชน คือ กลุ่มชนที่มีความรู้สึกนึกคิดและผลประโยชน์ร่วมกัน อาศัยอยู่ในบริเวณ หรือที่เดียวกัน มีการใช้ประโยชน์และบริการทางสังคมร่วมกัน (ประดิษฐ์ มัชฌิมา, 2522) ซึ่งมีความสอดคล้องกับนักวิชาการหลายท่านที่กล่าวในทำนองเดียวกันว่า ชุมชน หมายถึง ดินแดนทั่วไปที่มีจำนวนคนมากกว่า 2 คนขึ้นไป ที่ได้ร่วมกันด้วยธรรมชาติอย่างเดียวกัน คือ มีความคิดเห็นพ้องต้องกัน รวมตัวกันที่จะทำอะไรร่วมกันและก็หวังที่จะประสบความสำเร็จนั้นอย่างเดียวกัน (พัฒน สัจจางค์, 2525) กลุ่มคนที่มีความคิดเห็นไปในแนวทางเดียวกัน และสามารถดำเนินงานกิจกรรมใดๆ เพื่อประโยชน์ร่วมกันได้ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2526)

3.ชุมชน หมายถึง องค์การทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่งและมวลสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้ และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ ของชุมชนเองได้ (ทงนศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ, 2534)

สรุปได้ว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มาอยู่รวมกันในพื้นที่หรือบริเวณเดียวกันที่แน่นอน มีวิถีการดำเนินชีวิตคล้ายกัน มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันอยู่ภายใต้กฎระเบียบกฎเกณฑ์เดียวกัน และให้ความร่วมมือซึ่งกันและกันในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหา และเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนในชุมชน

2. ความหมายของการพัฒนาชุมชน

นักวิชาการได้ให้แนวคิดการพัฒนาชุมชน ดังต่อไปนี้ 1) คนเป็นทรัพยากรที่สำคัญมากที่สุดของชุมชน ในการพัฒนาชุมชนต้องเชื่อมั่น และศักยภาพของมนุษย์ เพราะมนุษย์สามารถพัฒนาตนเองและชุมชนจนมีมาตรฐานคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น 2) การมีส่วนร่วมของประชาชน การพัฒนาชุมชนเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ร่วมแสดงแนวคิด ร่วมปฏิบัติและรับผิดชอบร่วมกัน ทำให้การพัฒนาชุมชนเป็นหน้าที่ของประชาชนเพราะการพัฒนาเป็นของประชาชน เพื่อประชาชน โดยประชาชน เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อตนเอง และสังคม 3) การช่วยเหลือตัวเองและชุมชน ในการพัฒนาเป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนและชุมชนให้สามารถพัฒนาตัวเองและชุมชน การขอความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชน ต้องเป็นสิ่งที่เกินขีดความสามารถของประชาชนในชุมชน 4) การใช้ทรัพยากรในชุมชน การพัฒนาย่อมเกิดประโยชน์แก่ชุมชน โดยการใช้ทรัพยากรในชุมชน เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาที่มีอยู่ในชุมชนของตนเอง โดยไม่หวังพึ่งพาจากภายนอกชุมชน เพราะชุมชนอื่นๆ ก็ต้องมีการนำทรัพยากรเพื่อพัฒนาชุมชนเช่นกัน และเป็นการผลักดันเพื่อปลูกจิตสำนึกการเรียนรู้ที่นำไปสู่การพัฒนาชุมชนของตน 5) การริเริ่มของประชาชนในชุมชน การพัฒนาเป็นสิทธิเสรีภาพของคนในการพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการพัฒนาอย่างแท้จริง โดยประชาชนได้ริเริ่มในการจัดการโครงการต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างให้ชุมชนสามารถที่จะคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาของชุมชนตนเอง โดยมีหวังจะพึ่งพาอาศัยองค์กรจากรัฐหรือชุมชนภายนอก 6) ขีดความสามารถของชุมชนและรัฐบาล การพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นพัฒนาคนและทรัพยากรในท้องถิ่น เพราะรัฐบาลมีความจำกัดด้านขีดความสามารถ ทั้งบุคลากรงบประมาณหรือทรัพยากร ส่วนขีดจำกัดของชุมชนในเรื่องความไม่พร้อมของคน และทรัพยากรไม่เพียงพอ 7) การร่วมมือกันระหว่างรัฐกับประชาชน การพัฒนาชุมชนจำเป็นที่จะต้องมีการประสานงานในระหว่างชุมชนและรัฐบาลเพื่อจะให้การพัฒนาประสบความสำเร็จ

โดยไม่ปล่อยให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรับผิดชอบงานเพียงฝ่ายเดียว เพราะรัฐบาลและชุมชนต่างมีขีดจำกัดความสามารถในการพัฒนาที่แตกต่างกัน 8) การพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ การพัฒนาชุมชนต้องดำเนินการไปพร้อมกัน หลายด้านจะมุ่งเพียงด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะการพัฒนา มีหลายกิจกรรมทำให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ต้องสอดคล้องและเป็นแนวทางเดียวกัน เพื่อประหยัดแรงงาน งบประมาณ และเวลาที่ใช้ การพัฒนาจึงต้องประสานงานกันหลายด้าน ทั้งตัวบุคคล หน่วยงาน และองค์กรต่าง ๆ 9) การสมดุลในการพัฒนา การพัฒนามีกิจกรรมต้องทำอยู่หลายด้านไม่ใช่มีเพียงกิจกรรมเดียว ทำให้การดำเนินการต้องเป็นไปพร้อมกันทุกด้านไม่ให้เรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะเพราะกิจกรรมมีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด จึงต้องคำนึงถึงความสมดุลในการพัฒนาด้วย 10) การศึกษาภาคชีวิต การพัฒนาชุมชนมีลักษณะที่ทำให้การศึกษาแก่ประชาชนในชุมชนทุกเพศทุกวัยอย่างต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิต การพัฒนาชุมชนจึงต้องมีลักษณะที่เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องต่อปฏิกิริยาของชุมชน เป็นวิธีการที่นำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้และสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล เป็นโครงการที่มีแผนงานมุ่งเน้นความคิดของชุมชนเพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนา และเป็นขบวนการทางสังคมที่คอยกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัวในการพัฒนาชุมชนตลอดเวลา (สนธยา พลศรี, 2545)

สรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชนจึงหมายถึง กระบวนการ โครงการ หลักวิธีการ ที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนให้ดีขึ้น การพัฒนาชุมชนนั้น จะต้องพัฒนาทางด้านวัตถุ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา และสิ่งที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนนั้น คือ การพัฒนาคนในชุมชนเสียก่อน เพื่อสร้างองค์ความรู้ความสามารถ มีคุณธรรมศีลธรรม จริยธรรม จิตสำนึก มีเหตุผล และมีความรับผิดชอบต่อส่วนร่วม ให้กับประชาชน

ความหมายของชุมชนเข้มแข็ง

คำว่า “ชุมชนเข้มแข็ง” ถูกให้ความหมายไว้อย่างหลากหลายตามทัศนะและประสบการณ์ทำงานของนักวิชาการแต่ละท่าน ดังนี้

ประเวศ วะสี ได้ให้ความหมายว่า หมายถึง ชุมชนที่มีสมาชิกมีความสามารถในการบริหารจัดการได้อย่างต่อเนื่อง และสามารถพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนเพื่อแก้ปัญหาความยากจนและปัญหาอื่นๆ ให้สามารถเผชิญกับภาวะวิกฤตต่างๆ ได้ ความเข้มแข็งของชุมชนเกิดจากการ ที่คนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันเข้ามาร่วมคิดร่วมทำมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้

ร่วมกันในการ ปฏิบัติ ความเป็นชุมชนจะทำให้มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาทุกชนิดทั้งทาง เศรษฐกิจ จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม การเมืองและสุขภาพ (ประเวศ วะสี, 2541)

เสรี พงศ์พิศ ได้ให้ความหมายว่า ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง ชุมชนที่มีศักยภาพในการพึ่งตนเอง สามารถบริหารจัดการตัวเอง จัดการทรัพยากร มีความรักท้องถิ่นเคารพในวัฒนธรรม ภูมิปัญญา มีการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายพออยู่พอกินมีชีวิตอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีและสมดุลกับธรรมชาติ (เสรี พงศ์พิศ, 2548)

อานันท์ กาญจนพันธุ์ ได้ให้ความหมายว่า ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง ชุมชนที่สามารถปรับตัวในการที่จะจัดการความสัมพันธ์แบบใหม่ขึ้นมาเพราะระบบนิเวศและความสัมพันธ์ที่มีอยู่กับ ภายนอกและภายในไม่ได้คงที่ดังนั้นชุมชนใดสามารถพัฒนาหรือสร้างสรรค์กฎเกณฑ์ใหม่ๆ หรือ ระบบความรู้ใหม่ ๆ หรือการจัดองค์กรใหม่เพื่อปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เหล่านั้นได้โดยอาศัย การคำนึงถึงการเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์เคารพในศักดิ์ศรีคนอื่น ๆ พร้อมๆ กับการให้อำนาจ ต่างๆ ยอมรับในสิทธิความชอบธรรมของตัวเองความสามารถในการสะสมทุนทางสังคมหลายอย่างเข้า ด้วยกันและคงทำให้ทุนทางสังคมเหล่านี้ปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลงภายนอกและสภาพนิเวศที่ตนเอง อยู่อย่างเหมาะสมนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงชุมชนนั้น ควบคุมชะตากรรมของตัวเองได้ น่าจะเป็นพลังที่ เรียกว่า “ชุมชนเข้มแข็ง” (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2544)

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ได้ให้ความหมายว่า ประชาคมตำบลที่เข้มแข็งโดยพื้นฐานควรมี ลักษณะที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทาง/วิธีการที่จะนำไปสู่สิ่งที่เขาใฝ่ฝันฐานของสังคม ที่เข้มแข็ง หมายถึง ความเข้มแข็งในทุกด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรมสิ่งแวดล้อม การเมืองการปกครอง แม้กระทั่งเรื่องศาสนา เรื่องจริยธรรม คุณธรรม รวมทั้งคุณภาพของผู้นำ คุณภาพของบุคคล คุณภาพของประชากร ที่มีการศึกษามีความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่างๆ ที่มีส่วน เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเป็นอย่างดี (ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม, 2541)

สรุปได้ว่า ชุมชนเข้มแข็ง เป็นชุมชนที่สามารถจัดการกับชุมชนของตนได้ทั้งเรื่อง เศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรมและมีนักวิชาการบางท่านได้อธิบายความหมายในลักษณะที่เฉพาะเจาะจงลงไปในแต่ละมิติ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการบางท่านได้ให้ความหมายของชุมชนเข้มแข็งผ่านตัวแทนของคำว่าประชาคมเข้มแข็งอีกด้วย ในความเข้าใจของผู้เขียนเห็นด้วยว่า กล่าวถึง แทนกันได้เพราะคำว่าประชาคมที่มีการนำมาใช้ในสังคมไทยนั้น หมายถึง การรวมตัวกันของ ประชาชนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ในการจัดการกิจกรรมต่างๆ

หลักธรรมกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

การนำเอาหลักธรรมกับการพัฒนาการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็ง นับเป็นบทบาทที่สำคัญอีกครั้งหนึ่งที่แสดงถึงความพยายามนำแนวคิดที่เคยมีมาแต่อดีต โดยหลักธรรมที่สำคัญที่ใช้ในการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศ นอกจากการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งตามหลักเบญจศีล หรือศีล 5 เป็นหลักเบื้องต้นของพุทธศาสนิกชนที่ควรประพฤติปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน เพื่อให้สังคมอยู่ด้วยกันได้อย่างมีความสุข ไม่เบียดเบียนผู้อื่นทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ไม่ประพฤติผิดทางเพศ ไม่นอกใจคู่ครองของตน ไม่โกหกหลอกลวง และไม่ดำเนินชีวิตด้วยความประมาท เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ตามนโยบายที่ได้วางเอาไว้โดยการกำหนดเป้าหมายของสังคมว่าจะเน้นอะไรและสุดท้ายสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นภายในสังคม ชุมชน และประเทศชาติที่ยั่งยืน ประกอบด้วยหลักธรรม คือ

1. ทัศนคติที่มีกตปุระโยชน์ 4 เป็นหลักธรรมที่สามารถให้ผลได้ในปัจจุบันทันที คือสามารถกำหนดเป้าหมายและวางเป็นแนวทางของนโยบายที่ดีได้ว่าจะเน้นให้กับสังคมประกอบด้วย 1) อุภูลฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น เช่น ขยันหมั่นเพียร เลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบการงาน เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาเครื่องสอดส่อง อันเป็นอุปายในการงานนั้น ให้สามารถทำได้สำเร็จ 2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรมเขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูล ไม่ให้ถูกลักหรือทำลายไปโดยภัยต่าง ๆ 3) กัลยาณมิตร คบคนดีไม่คบคนชั่ว อาศัยในบ้านหรือนิคมใด ย่อมดำรงตนเจรจาสนทนากับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นผู้มีสมาจารบริสุทธิ์ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีลจาคะปัญญา 4) สมชีวิตา อยู่อย่างพอเพียงรู้ทางเจริญทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้สุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้ (พระธรรมปิฎก (ปอ. ปยุตฺโต), 2528)

2. อิทธิบาท 4 ในพระพุทธศาสนานั้น องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนาถึงอิทธิบาท 4 ประการ คือ เจริญอิทธิบาท ประกอบด้วย 1) ฉันทะ คือ ความพอใจ ได้แก่ ความมีใจรักในสิ่งที่ทำ และพอใจใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้น อยากทำสิ่งนั้นๆ ให้สำเร็จ 2) วิริยะ คือความอาหาญ แก่ล้าวก้า บากบั่น ก้าวไป ใจสู้ ไม่ย่อท้อไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก 3) จิตตะ คือ ความคิดจดจ่อ หรือเอาใจฝักใฝ่ ได้แก่ ความมีจิตผูกพัน จดจ่อเฝ้าคิดเรื่องนั้นใจอยู่กับงานนั้น ไม่ปล่อย ไม่ห่างไปไหน และ 4) วิมังสา แปลว่า

ความสอบสวนไตร่ตรอง ได้แก่ การใช้ปัญญาพิจารณาหมั่นใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อน เกินเลย บกพร่องหรือขัดข้อง เป็นต้น (พระธรรมปิฎก(ปอ. ปยุตฺโต), 2542)

3.สัปปริสธรรม 7 หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมของคนดีธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษมี 7 ประการ คือ 1) อัมมัญญตา รู้หลักหรือรู้จักเหตุ 2) อัตถัญญตา รู้ความมุ่งหมายหรือรู้เหตุผล 3) อัตตัญญตา รู้จักตน 4) มัตตัญญตา รู้จักประมาณ 5) กาลัญญตา รู้จักกาลเวลา 6) ปริสสัญญตา รู้จักชุมชน สังคม 7) ปุคคสสัญญตา รู้จักบุคคล คุณธรรม 7 ประการอันเป็น คุณสมบัติภายในตัวผู้นำ ซึ่งมีคุณสมบัติทั้ง 7 ประการนี้เป็นองค์ประกอบและปัจจัยที่ เกี่ยวข้องกันอย่าง สมบูรณ์ที่จะทำให้ผู้นำสามารถจัดการ สามารถปฏิบัติการในภาระงานทุก อย่างให้บรรลุผล สำเร็จได้ตามเป้าหมาย (พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ของพระ ธรรมปิฎก (ปอ. ปยุตฺโต) 2538)

สรุปได้ว่าการนำเอาหลักธรรมกับการพัฒนาการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็ง นับเป็น บทบาทที่สำคัญ ซึ่งศาสนาเคยให้ผู้คนมาแล้ว เพราะวัดในอดีตไม่ได้สอนเรื่องจิตใจอย่างเดียว หากแต่ยังอำนวยการประโยชน์ทางวัตถุ แก่บุคคล เช่น เป็นแหล่งสมบัติกลางแก่ชุมชนสามารถหยิบ ยืมมาใช้ได้ ในด้านสังคมนั้นวัดยังเป็นสถานที่พบปะประชุม สังสรรค์ ในคราวที่มีงานเทศกาล ต่าง ๆ นอกจากนั้นพิธีกรรมต่าง ๆ ยังสามารถหล่อหลอมจิตใจของชาวบ้านทุกคนเป็นหนึ่ง เดียวกันได้

การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการ

บูรณาการ (Integration) หมายถึง กระบวนการที่นำเอาส่วนต่าง ๆ มารวมกันเพื่อ สร้างระบบที่สมบูรณ์และมีความสอดคล้องกัน หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าการผสมรวม (Combination) หรือการรวมเข้าด้วยกัน (Incorporation) การบูรณาการสามารถเกิดขึ้นใน หลายประเภทของระบบ ไม่ว่าจะเป็นระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ ระบบองค์กระบบการเรียนรู้ การสอนระบบความปลอดภัย เป็นต้น

บูรณาการ การทำให้สมบูรณ์ (Integration) คือ การทำหน่วยย่อย ๆ ที่สัมพันธ์กันมา ผสมกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวให้ครบสมบูรณ์ในตัวเอง (พิมพ์นธ์ เดชะคุปต์และพะเยาว์ ยินดีสุข, 2556)

บูรณาการ การผสมผสานของมากกว่า 1 สิ่งเข้าด้วยกัน, การรวมส่วนประกอบต่าง ๆ ให้เป็นเนื้อเดียวกันหรือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (ชนาธิป พรกุล, 2561)

พุทธบูรณาการ เป็นการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ต่าง ๆ ตามจุดมุ่งหมาย และ แนวทางของพระพุทธศาสนา คือให้มนุษย์ทุกคนโดยไม่แบ่งแยกระดับ ได้จัดการความขัดแย้งภายในจิตใจ หรือดับทุกข์ด้วยการใช้สติปัญญาพิจารณาที่มีเหตุผลด้วยตนเองและไม่ขัดแย้งกับผู้อื่น ทำแต่ประโยชน์ เกื้อกูลผู้อื่น ดังนั้นคนทุกคนในโลกไม่จำกัดเชื้อชาติ

การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการถูกหยิบยกขึ้นมาในฐานะเป็นแกนกลางทางจิตใจเป็นกรอบแห่งความประพฤติของประชาชนในสังคม ซึ่งในอดีตพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทโดยตรงในการให้การศึกษาและการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเช่น ส่งเสริมการศึกษาพยายามสอนให้ประชาชนมีความรู้ความสามารถในการดำเนินงานต่างๆ ได้เองสอนให้รู้จักใช้สติปัญญาในกิจการทั้งปวง ให้รู้จักคิดไม่เป็นคนเชื่ออย่างงมงายชีวิตที่มีคุณภาพต้องมีการพัฒนาทั้งทางโลกและทางธรรม โดยมีหลักธรรมพื้นฐานในการพัฒนาด้านต่างๆ แนวคิดหลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้เป็นวิถีชาวพุทธ ดังนี้ 1) เน้นการพึ่งตนเอง 2) เน้นการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท 3) เน้นอธิษฐานหรือการละเว้นจากการสร้างเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความรุนแรง 4) เน้นการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพการงานที่เป็นประโยชน์สุจริต และมีมานะอดทนหรือสมาธิ 5) เน้นการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น 6) พยายามละกิเลสและความโลภ 7) เน้นความซื่อสัตย์ สุจริต มีความละเอียด และเกรงกลัวการกระทำความผิด

สรุปได้ว่าการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการจะสามารถทำให้การพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งทางโลกและทางธรรม คู่ขนานกันไป เพื่อพัฒนาชุมชนในสังคมไทยให้เข้มแข็งและเพื่อให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีคุณธรรม อันจะทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนต่อไปได้

การนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการเพื่อพัฒนาชุมชน

หลักการพัฒนาสังคมนั้นมีคำกล่าวไว้ว่า “จะพัฒนาใครเขาต้องพัฒนาตัวก่อน” ย่อมสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง เพราะจุดเริ่มต้นของการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น ต้องเริ่มต้นด้วยการพัฒนาตนเองก่อน เพราะว่าหากไม่พัฒนาตนด้วยการพัฒนาจิตใจให้เกิดสติเสียก่อนนั้น จะไปพัฒนาใคร ๆ ก็ย่อมไร้ผล เพราะว่าคนคือทรัพยากรสำคัญในการขับเคลื่อน

พัฒนาให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง และหากชุมชนเข้มแข็งสังคมก็สงบและเข้มแข็งตามมาโดยปริยาย ดังนั้นการพัฒนาตน พัฒนาสังคม จึงมีความสำคัญแบบแยกกันไม่ออกเลยทีเดียวด้วยเหตุและผลดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาตนเอง คนแต่ละคนนั้นเป็นผู้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง ในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง การพัฒนาตนเองเป็นกระบวนการที่คนหนึ่งต้องการเติบโตและพัฒนาเพื่อเป็นคนที่ดียิ่งขึ้นในด้านต่างๆ การพัฒนาตนเองมักให้ความสำคัญกับความรู้ความสามารถที่คุณต้องการเรียนรู้และพัฒนา โดยการนำเอาหลักอิทธิบาท 4 คือหลักที่สามารถช่วยในการพัฒนาตนเองให้ เป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น อย่างที่นำไปใช้ในการคิด การดำเนินชีวิต และการเติบโต ที่สมบูรณ์แบบมากขึ้น ตามหลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ 1. การมีเป้าหมายที่ชัดเจน การกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนและมีการวางแผนที่มีระยะเวลาที่เหมาะสมจะช่วยให้คุณมีทิศทางในการพัฒนาตนเองและความกระตือรือร้นในการทำงานให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีขึ้น 2 การทำงานร่วมกับผู้อื่น การเรียนรู้และพัฒนาตนเองไม่ควรทำเพียงอย่างเดียวเสียเสียแต่ควรเปิดโอกาสในการทำงานร่วมกับผู้อื่น การเรียนรู้จากผู้อื่น และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์จะช่วยเสริมสร้างศักยภาพในการพัฒนาตนเองได้ดีกว่า 3. การคิดเชิงบวก การมองหาและเน้นในสิ่งที่ดีและเชื่อในความสำเร็จของตนเอง ความคิดเชิงบวกช่วยให้คุณมองเห็นโอกาสและความเป็นไปได้ในการพัฒนาตนเอง และสามารถรับมือกับอุปสรรคได้อย่างมีความมั่นใจ 4) การเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้ไม่มีที่สิ้นสุด คุณควรเป็นคนที่ต้องการเรียนรู้อยู่เสมอ สามารถพัฒนาทักษะใหม่ๆ และอัปเดตความรู้เพื่อทำงานในสายอาชีพที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเรียนรู้ตลอดชีวิตช่วยให้คุณเติบโตและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง.การปฏิบัติตามหลักอิทธิบาทเหล่านี้จะช่วยให้คุณมีการพัฒนาตนเองที่ดีขึ้น และเติบโตในทุกด้านของชีวิต

2. การพัฒนาคนในชุมชน การพัฒนาคนในสังคมชุมชนให้เกิดสติ ย่อมทำให้สังคมนั้นเข้มแข็งตามไปด้วย แต่ประเด็นการพัฒนาคนในสังคมชุมชนนั้นเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ส่วนหนึ่ง เพราะว่าคนในโลกนี้มี ศีล สมาธิ และปัญญาไม่เท่าเทียมกัน ขณะที่หัวใจหลักของการพัฒนาชุมชนให้เกิดความสงบร่มเย็นนั้น เพราะว่าคนในชุมชนนั้นเป็นทั้งผู้สร้างความสำเร็จ และทั้งผู้นำความเสื่อม มาสู่ชุมชน การพัฒนาคนในชุมชนให้เข้มแข็งนั้น จึงต้องใช้เทคนิควิธีการ หลายประการ ได้แก่ การพัฒนาคนด้วยหลักสัปปริสธรรม 7 เป็นแนวทางที่สร้างและสนับสนุนการเติบโตและพัฒนาบุคคลให้เป็นบุคคลที่มีคุณธรรมและพฤติกรรมที่ดี เพื่อสร้างสังคมที่ยุติธรรมและสันติภาพ การบูรณาการการพัฒนาคนในชุมชนด้วยหลักสัปปริสธรรม 7 ประกอบด้วย 1) ความเท่าเทียม การให้เท่าเทียมในสิทธิและโอกาส โดยไม่สนใจเพศ เชื้อชาติ ศาสนา หรือ

ความแตกต่างทางอื่น ๆ ทุกคนควรได้รับการประเมินและการปฏิบัติตามกฎหมายแบบเท่าเทียมต่อกัน2) ความยุติธรรม การให้ผู้คนได้รับการกำกับดูแลให้เป็นธรรม โดยการพิจารณาสิทธิและความเสมอภาคของทุกคนในการตัดสินใจและการกระทำ3) ความเป็นมนุษย์ การให้ความสำคัญแก่ความเป็นมนุษย์และความเห็นอกเห็นใจต่อความทุกข์ทรมานของผู้อื่น การส่งเสริมความเอกรัษฎ์และความเสมอภาคของมนุษย์ทุกคน4) ความเชื่อมั่น การส่งเสริมความเชื่อมั่นและความเป็นกลางในการใช้สิทธิและแสวงหาความยุติธรรม ผู้คนควรได้รับการสนับสนุนในการพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเองและศักยภาพที่มี 5) ความเข้าใจ การส่งเสริมความเข้าใจและการยอมรับความหลากหลายในทุกด้าน เพื่อสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือที่ดีในชุมชน 6) ความสอดคล้อง การสร้างความสอดคล้องและการปฏิบัติตามกฎหมายและหลักการทางสังคม เพื่อสร้างสังคมที่มีความเสมอภาคและรักษาสันติภาพ 7) ความร่วมมือ การส่งเสริมความร่วมมือและการทำงานร่วมกันในชุมชน โดยการสร้างพื้นที่ที่สร้างสรรค์และสนับสนุนการเจริญของทุกคนในชุมชน

3. การพัฒนางาน บุคคลซึ่งมีหน้าที่การงานที่ดีย่อมเป็นกำไรของชีวิต เพราะหน้าที่การงานมีส่วนสำคัญในการดำเนินชีวิต การพัฒนางานนั้นสามารถนำหลักการพัฒนางานด้วยหลักอหิสา 4 อันเป็นแนวคิดที่ช่วยให้สามารถมีอิทธิพลและควบคุมการพัฒนางานได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักอหิสา 4 คือ 1) ฉันทะ (พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น) คือต้องรักในงานของตน อยู่เสมอเพื่อให้ตนมีจิตใจดีใจที่จะให้งานของตนนั้นบรรลุผลสำเร็จ ผู้บริหารจึงต้องทำในสิ่งที่ดีงาม ถูกต้อง และมีความสุจริต ยุติธรรม เพียรทำในงานให้สำเร็จ 2) วิริยะ (เพียรประกอบสิ่งนั้น) คือ มีความขยันหมั่นเพียร ปฏิบัติงานด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน ไม่ท้อถอย เพียรประกอบความดี ความบากบั่น ใฝ่หาความรู้เพื่อนำมาบริหารงานที่ตนรับผิดชอบให้ดีขึ้น 3) จิตตะ (เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น) ต้องใส่ใจในงานของตน เอาจิตฝักใฝ่ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย มีความกระตือรือร้น ทำด้วยความมีชีวิตชีวา ทำงานด้วยความรอบคอบไตร่ตรองหาเหตุผลที่เหมาะสมป้องกันการเกิดข้อผิดพลาดในการบริหารองค์กร 4) วิมังสา (หมั่นตรองพิจารณาหาเหตุผลในสิ่งนั้น) หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อบกพร่องอยู่เสมอ คิดวางแผนหาวิธีแก้ไขปรับปรุงงานให้ดีขึ้น ใช้ปัญญาไตร่ตรองสิ่งใดผิดสิ่งใดถูก ยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรมในวิชาชีพของตนเองมิให้ต่างพร้อย

4. การพัฒนาทรัพย์สิน พระพุทธศาสนามีทั้งหลักคำสอน ในการพัฒนาเก็บรักษาทรัพย์สิน และการใช้จ่ายทรัพย์สิน สำหรับหลักการรักษาทรัพย์สินนั้น เรียกตามภาษาพระนั้นเรียกว่า

วิสุทธิธรรมิกัตถประโยชน์ เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนา คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน 4 ประการ ได้แก่ 1) อุฏฐานสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่ การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต ไม่เกียจคร้าน รู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาวิธีในการจัดการกิจการให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี 2) อารักขสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้จากการทำงานไม่ให้สิ้นเปลืองหมดไปในสิ่งที่ไม่เกิดประโยชน์ อีกอย่างหนึ่งคือ รู้จักรักษางานหรือผลงานที่ทำด้วยความขยันหมั่นเพียรนั้นไม่ให้เสื่อมเสีย และพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นอยู่เสมอ พุดให้เข้าใจง่าย ๆ คือ รักษาเงินและรักษางาน 3) กัลยาณมิตตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดีคือ ต้องรู้จักเลือกคบคน คบเฉพาะคนที่เป็นคนดีเป็นบัณฑิต สามารถแนะนำชักจูงเราไปในทางที่ดี ไม่คบคนชั่วคนพาลที่จะนำพาเราไปสู่ความเสื่อม 4) สมชีวิตา การเลี้ยงชีพแต่พอสมควร คือ มีความเป็นอยู่เหมาะสม ใช้จ่ายแต่พอดีกับฐานะไม่ฟุ่มเฟือย ไม่สุรุ่ยสุร่าย รู้จักแบ่งเก็บแบ่งใช้ ไม่ใช้จ่ายเกินตัวนั่นเอง

5. การพัฒนาด้านเวลา ในการพัฒนาด้านต่าง ๆ นั้นเวลาเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดเพราะว่าทุกคนเกิดมาแล้วมีเวลาเท่ากันหมดเหมือนกัน 24 ชั่วโมง เพราะว่าเวลาเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการประกอบอาชีพ เพื่อที่จะทำงานแสวงหาปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพ ดำรงชีวิต พระพุทธศาสนาเน้นให้ตระหนักถึงคุณค่าของเวลา เพราะว่าเวลา เป็นสิ่งที่มนุษย์ได้มาเท่าเทียมกัน แต่ว่าบางคนมักใช้เวลาไปในเรื่องต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน ด้านการพัฒนาเรื่องเวลานี้ คนที่ปล่อยขณะให้ผ่านไปอย่างเปล่าๆ ในภายหลังวัยย่อมผ่านพ้นไปเหมือนขณะนั้นแหละ กาลเวลาย่อมกลืนกินสรรพสัตว์พร้อมด้วยตัวของมันเอง ดังนั้น ช่วงเวลาที่ว่างจากประโยชน์นั้น ทำให้ชีวิตพร่องจากประโยชน์นั้น มิใช่เพียงแต่ว่าจะขาดจากประโยชน์เท่านั้นแต่จะทำให้เกิดโทษขึ้นมาด้วย เพราะว่าคนที่อยู่ว่างมักจะมีความคิดฟุ้งซ่าน เพ้อฝัน คิดฟุ้งซ่านไปในทางกามารมณ์ ไปในเรื่องเบียดเบียน ความฟุ้งซ่านเหล่านี้จะไม่เกิดกับคนที่ขยันหมั่นเพียรในการทำงานเพราะว่ามักคิดถึงประโยชน์ในการทำงานอยู่ตลอดเวลา

นอกจากนั้นแล้วการที่จะส่งเสริมให้มีการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งในสังคมไทย มีความสามารถบริหารจัดการตนเอง หรือมีความสามารถพัฒนาตนเองให้เข้มแข็งได้นั้น ต้องส่งเสริมให้ชุมชนนั้นมีกระบวนการ ดังต่อไปนี้

1. มีกระบวนการเรียนรู้ โดยเฉพาะผู้นำชุมชน และสมาชิกที่เป็นแกนนำของชุมชนท้องถิ่น ให้มีความรู้ ความสามารถบางแห่งบางพื้นที่ ผู้นำชุมชนจบวุฒิการศึกษาระดับมัธยมศึกษา หรือว่ามัธยมปลาย การส่งเสริมให้ผู้นำ เช่น สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน รวมถึงกำนัน ให้มีการศึกษาที่สูงขึ้น หรือเพิ่มการสนับสนุนปราชญ์ชาวบ้านให้มีการพัฒนา

ศักยภาพของตนเองยิ่งขึ้นเป็นชุมชนที่มีผู้นำเป็นต้นแบบด้านการศึกษา หรือส่งเสริมผู้นำชุมชนให้มีการอบรมให้ตระหนักถึงการเป็นผู้นำชุมชนต้องมีความเสียสละ ทำงานให้กับชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ไม่มุ่งหวังผลประโยชน์ส่วนตนทำ เพื่อประโยชน์ส่วนรวม และช่วยกันเคารพกฎหมาย

2. มีการพัฒนาชุมชนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เพราะว่าการแสวงหาความรู้ นั้น เป็นสิ่งที่พึงกระทำตลอดชีวิต การเรียนรู้นั้น สามารถทำได้หลายวิธี เช่น การเรียนรู้ด้วยตนเองด้วยการฟังบ้าง คือ ฟังจากสิ่งรอบตัว คนรอบข้าง สิ่งแวดล้อม หรือว่าเรียนรู้ทางด้านการอ่านจากข่าวสารบ้านเมือง ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ซึ่งความรู้ที่เกิดจากชุมชนนั้น โดยส่วนใหญ่แล้วเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากผลของการปฏิบัติ และเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากภูมิปัญญา หรือว่าเมื่อลงมือปฏิบัติแล้วก็จะได้ประสบการณ์ร่วมกัน จะทำให้ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน นำไปสู่การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันของชุมชน

3. ชุมชนต้องมีผู้นำที่มีภาวะผู้นำ เพราะว่าหากผู้นำในชุมชนสามารถเป็นตัวอย่างที่ดี มีภาวะผู้นำที่ต้องเป็นผู้ประสานให้สมาชิกในชุมชนนั้นเกี่ยวกับข่าวสาร หรือว่า เป็นผู้นำต่าง ๆ ได้มีโอกาสให้สมาชิกได้แสดงออกซึ่งความคิดเห็นของตน ยอมรับและเปิดโอกาส และรับฟัง ไม่ผูกขาดเผด็จการหรือแสดงบทบาทที่เป็นใหญ่แสดงความเป็นเจ้าของชุมชนเพียงผู้เดียว พร้อมทั้งจะแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น ลงไปทำงานกับชุมชน ไม่นิ่งดูตายคอยสั่งงาน เป็นผู้เชื่อมประสานแนวคิดต่าง ๆ ของสมาชิก และคนในชุมชน

4. ประชากรในชุมชนต้องมีจิตสำนึกรักชุมชน เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ ประชากรในชุมชนนั้น สำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน รักถิ่นกำเนิด บ้านเกิดเมืองนอนของตน สำนึกรักว่าตนนั้นเป็นเจ้าของบ้านเกิด มีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบกับปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนร่วมกับบุคคลอื่นอย่างเท่าเทียมกัน และมีความเป็นเพื่อนที่ดี คือกัลยาณมิตร และสามารถเชื่อมโยงกันด้วยระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และมีการประชาสัมพันธ์ด้วยความหวังว่าสามัคคีให้เกิดแก่ชุมชนทำให้เกิดพลังที่เข้มแข็งได้

5. ชุมชนที่ต้องการพัฒนาให้เข้มแข็งต้องมีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนต้องมีการรวมตัวกันด้วยความสมัครสมานสามัคคีอย่างเหนียวแน่น ด้วยจิตสำนึกรักบ้านเกิด มีการรวมกลุ่มกันเพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาชุมชน ซึ่งการรวมกลุ่มกันนั้นก็ เป็นผลมาจากการเรียนรู้ร่วมกันไม่ใช่ต่างคนต่างทำ และสมาชิกของชุมชนนั้นต้องประกอบด้วย

ความรู้ ความสามารถที่จะจัดการตนเอง และชุมชนได้ โดยเฉพาะเมื่อมีการรวมกลุ่มกันแล้ว สิ่ง ที่ตามมาหลังจากมีองค์กรเกิดขึ้นนั่นก็คือ มีลักษณะเวทีประชาคม มีการดำเนินงานที่สามารถ เชื่อมประสานกับ องค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น และสามารถพึ่งพาตนเองได้

สรุปได้ว่าการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการเข้ากับหลักการจัดการ ทางสังคมในชุมชนได้อย่างเหมาะสมแล้วจะสามารถช่วยเสริมสร้างกระบวนการจัดการทาง สังคมได้อย่างเป็นระบบทั้งการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน บุคคล อันจะทำให้เกิดการอยู่ ร่วมกันอย่างเป็นสุขและเกิดความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจเพื่อพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน ต่อไปได้

สรุป

การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการเป็นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาบูรณาการร่วมกับระบบการจัดการของสังคม ความเข้มแข็งและยั่งยืนของคนหรือสังคม ชุมชนเป็นการพัฒนาที่มีความต่อเนื่องจากรากฐานทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม ศาสนา วัฒนธรรม และประเพณี โดยยึดหลักความพอดี และพึ่งตนเองได้โดยการสร้างคนดี คน เก่ง มีความรับผิดชอบ และถึงพร้อมด้วยคุณธรรม เชื่อมโยงเป็นเรื่องเดียวกันและเป็นการบูร ณาการทางสังคมก็จะก่อให้เกิดความสมดุลหรือสังคมที่เข้มแข็งและยั่งยืน “หลักธรรมกับการ พัฒนาชุมชนเข้มแข็ง” จึงเป็นเป้าหมายของการพัฒนาเพราะเป็นรากฐานของความสำเร็จในทุก ๆ ด้าน หลักธรรมบางข้อมาขยายให้มีมิติทางสังคมที่กว้างขึ้น หลักการทางพระพุทธศาสนาให้ ความสำคัญเพราะเป็นประโยชน์ส่วนตน และประโยชน์ของสังคม ความรู้สึกมีส่วนร่วมในการ รักษา สาธารณสมบัติในชุมชนทั้งที่เป็นสถานที่ วัตถุสิ่งของ และที่สำคัญที่สุด คือ วัฒนธรรม ประเพณี ภาษาท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้กำลังจะเลือนหายไปกับกระแสโลกาภิวัตน์ การพัฒนาชุมชน เข้มแข็งตามแนววิถีพุทธ กลับมามีความเข้มแข็ง ทุกคนตระหนักในหน้าที่ที่ต้องรักษา หวงแหน วิถีชุมชนชาวพุทธ ก็จะไม่มีเพียงแต่ชื่อเท่านั้น แต่อยู่ในชีวิตจิตใจของชาวไทยทุกคน พร้อมทั้งจะ พัฒนาตนตามหลัก พระพุทธศาสนาให้มีคุณภาพ เพื่อนำพาตน และชุมชนมุ่งสู่ความเป็นอารยะ อันจะเกิด ความสันติสุขอย่างแท้จริง และยั่งยืนในวิถีพุทธ ตลอดไป

การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งในสังคมไทยนั้น หากตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเพิ่มศักยภาพ และขีดความสามารถของคนด้วยการเพิ่มหลักธรรมที่สามารถพัฒนาจิตใจของคนให้มีความรู้ผิ ดชอบ รู้ดี หรือรู้ชั่ว ที่ปัจเจกบุคคลแล้ว ส่วนทางสังคมก็มีการบูรณาการหลักทฤษฎีทาง

สังคมศาสตร์ มีการเปิดโอกาสการพัฒนาศักยภาพ การให้ความรู้ และการมีส่วนร่วมเป็นไปอย่างเสมอภาค แก่คนในชุมชนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งในสังคมไทย จึงต้องประกอบด้วยองค์ความรู้ที่สำคัญ ซึ่งจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ คือ คนในชุมชน สิ่งแวดล้อมในชุมชน สิ่งแวดล้อมในชุมชน วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ และยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ในวิธีการพัฒนา และกระบวนการพัฒนาต้องได้รับความช่วยเหลือจากองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หรือความช่วยเหลือจากรัฐบาลและภาคเอกชน ส่วนการบริหารและการจัดการ นักพัฒนาชุมชนต้องช่วยเหลือเมื่อได้รับการร้องขอจากชุมชน โดยมีเป้าหมายสูงสุด คือ การพัฒนาชุมชนให้มีคุณภาพทางจิตใจ พฤติกรรม และปัญญาด้วยพุทธบูรณาการ คือหลักธรรมที่มีประสิทธิภาพ และทรงประสิทธิภาพ หากประยุกต์เข้ากันอย่างลงตัว

พุทธบูรณาการจึงจะสามารถทำให้การพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งทางโลกและทางธรรมคู่ขนานกันไป เพื่อพัฒนาชุมชนในสังคมไทยให้เข้มแข็งและเพื่อให้คน และสิ่งแวดล้อม มีคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นไปอย่างมีกระบวนการ เน้นการพึ่งพาตัวเองและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนนั้น เพราะว่าหากการพัฒนาชุมชน มีความเข้มแข็งเกิดขึ้นในสังคมไทยแล้วจะทำให้เป็นทางออกที่สำคัญของสังคมไทยที่กำลังมีปัญหาวิกฤติด้านต่าง ๆ เลยทีเดียว สิ่งสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเกิดขึ้นในสังคมไทยได้นั้นต้องอาศัยการปรับเปลี่ยนแนวคิดของชุมชน เพื่อที่จะร่วมกันนำพาชุมชนออกจากวิกฤติให้ได้ ก็ต้องปรับเปลี่ยนแนวความคิดของชุมชนให้ได้ โดยที่เปลี่ยนจากชุมชนที่เคยลดทอนศักยภาพ กลายเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้ คือการบูรณาการหลักธรรมเพื่อด้านจิตใจ มาบูรณาการประยุกต์ใช้ควบคู่กันไปจะทำให้คุณภาพของคนในชุมชน มีพลังสามัคคีเป็นปึกแผ่นก็สามารถทำให้ชุมชนมีการพัฒนาจัดการตนเองและนำไปสู่การพึ่งพาตนเองเป็นทางออกของปัญหาวิกฤติสังคมได้ในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชน, (2526). คู่มือการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนสำหรับนักพัฒนากร, กรุงเทพมหานคร: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.
- ชนาธิป พรกุล. (2561). กระบวนการสร้างความรู้ของครู กรณีการสอนบูรณาการ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทองศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ, (2534). การพัฒนาชุมชนเชิงปฏิบัติการ. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์.

- ประดิษฐ์ มัณชิมา. (2522). สังคมวิทยาชนบท. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2538). พจนานุกรมพุทธศาสน์ : ฉบับประมวลศัพท์. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2553). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2542). พุทธธรรม, (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), (2534). คุณธรรมสำหรับนักบริหาร. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม,
- ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม. (2541). แผนแม่บทเพื่อการฟื้นฟูชาติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์และเพียว ยินดีสุข. 2556. ทักษะ 5 C เพื่อการพัฒนาหน่วยการเรียนรู้และการจัดการเรียนการสอนอิงมาตรฐาน. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัฒน์ สุจ้านงค์, (2525). การพัฒนาชุมชนแบบผสมผสานสำหรับประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช,
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สนธยา พลศรี, 2545. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์,
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). เครือข่ายยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มข้น ชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เจริญวิทยาการพิมพ์.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์, (2544). วิธีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน พลวัตและศักยภาพของชุมชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.